

УДК 371.69:004:34(477)

Нетьосов Сергій Іванович, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри гуманітарних та фундаментальних дисциплін Державного закладу Луганський інститут праці та соціальних технологій, м. Луганськ, e-mail: netyosov@mail.ru

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ПРАВОВИЗНАВСТВА

Анотація

Актуальність статті визначена необхідністю розробки методики використання ІКТ на предметах гуманітарного циклу в умовах становлення інформаційного суспільства. Мета – здійснити аналіз анонсованих в Україні програмно-педагогічних засобів (ППЗ) з правознавства і розглянути методичні підходи до роботи зі схемами, таблицями, презентаціями, моделями тощо на лабораторно-практичних заняттях (ЛПЗ) із використанням ІКТ. Доведено, що системне використання ППЗ і авторських методичних розробок піднімає на новий рівень самостійну роботу підлітків, індивідуальне і кооперативне навчання, уміння структурувати навчальний матеріал і розв'язувати юридичні задачі, розвиває навички учнів працювати з текстовими і графічними редакторами, сприяє свідомому засвоєнню знань школярами. Використання вказаних матеріалів – значний фактор впливу на формування компетентностей учнів, становлення правосвідомості як складової світогляду особистості.

Ключові слова: програмно-педагогічний засіб, лабораторно-практичне заняття, схема, таблиця, презентація, графічно-схематична модель, візуально-схематична модель, компетентність.

Постановка проблеми. «Державний стандарт базової і повної середньої освіти» (галузь Суспільствознавство), навчальні програми з правознавства ставлять завдання з формування компетентної особистості, підготовленої до взаємодії із соціальним середовищем. Активно сприяють цьому інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Указ Президента України № 925 від 30.09.2010 р. «Про заходи щодо

забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» підкреслює необхідність розвитку взаємозв'язаних політичних, соціально-економічних та наукових чинників, що забезпечують вільний доступ кожного до будь-яких джерел інформації, окрім конфіденційних [1]. Школа у розв'язанні поставленої задачі відіграє важливу роль, а тому методичні аспекти використання ІКТ стають актуальними питаннями розвитку системи освіти взагалі й правознавства зокрема, що вимагає уважного їх розгляду й аналізу, у тому числі й на лабораторно-практичних заняттях (ЛПЗ).

Аналіз сучасних досліджень. Методика проведення лабораторно-практичних занять у школі досліджувалась В. А. Оніщуком, С. В. Фарфаровським та іншими, методика проведення ЛПЗ на уроках історії в середній школі узагальнена К. О. Бахановим, О. І. Пометун, Г. О. Фрейманом, а ПК як універсальну складову оптимізації роботи вчителя історії розглядали О. П. Мокрогуз, А. В. Фоменко, О. А. Худобець тощо. Питання використання ІКТ на уроках правознавства досліджені в ракурсі аналізу властивостей, об'єктів та можливостей ІКТ у процесі навчання, розроблені методичні підходи й умови їхнього використання на уроках правових предметів, узагальнена система роботи з понятійним апаратом на уроках правознавства з комп'ютерним супроводом, розглянута методика використання ІКТ на смислоутворюючих і допоміжних етапах уроку права, підготовлені програмно-педагогічні засоби (ППЗ) і система електронних тестових завдань із правознавства для середньої школи. Розглянуті аспекти стали підґрунтям дослідження, що пропонується.

Мета статті. Мета статті полягає в розгляді існуючих ППЗ з правознавства в контексті використання їх на лабораторно-практичних заняттях (ЛПЗ) й аналізі методичних підходів до організації роботи учнів на ЛПЗ з правознавства з використанням ІКТ.

Результати дослідження. ЛПЗ з правознавства – форма групової або індивідуальної самостійної навчально-дослідницької діяльності, яка спрямовується на набуття, систематизацію або узагальнення знань, умінь і навичок правознавчого характеру, формування компетентностей учнів на основі використання підручників, юридичних словників, енциклопедій, нормативно-правових актів тощо.

Перевага лабораторно-практичних занять полягає в тому, що знання, уміння та навички, набуті самостійно й усвідомлені в процесі інтерактивно-аналітичної

діяльності, є міцними і глибокими, процес навчання стає більш цікавим, що розвиває особистість, формує компетентність школярів [2, с. 87]. Інформаційно-комунікаційні технології – важлива складова розв’язання поставлених задач.

ІКТ – це система сучасних інформаційних методів, прийомів праці та їх організації на основі комп’ютерно-технічних засобів, спрямованих на збирання, накопичення, зберігання, опрацювання, передавання, розповсюдження, представлення та використання інформації, що розширює можливості людини в сучасній суспільній діяльності [3, с. 10].

Для підготовки і проведення ЛПЗ з використанням ІКТ на уроках правознавства застосовується існуюче програмне забезпечення й аматорські матеріали.

Науково-дослідним центром правової інформатики Академії правових наук України розроблена навчальна комп’ютерна програма «Бібліотека баз даних і знань у галузі держави і права». До її складу увійшли розробки, які використовуються в органах державної влади, місцевого самоврядування, навчальних закладах тощо. Матеріали системи поєднані між собою єдиною уніфікованою технологією обробки і зберігання даних. Бібліотека постійно удосконалюється [4].

«Українські комп’ютерні правові системи» пропонують ППЗ «Правознавство» за загальною редакцією В. Гончаренка. Автори знайомлять учнів з основами теорії держави і права, державним ладом і правовою системою України, акцентують увагу на питаннях, що сприяють розв’язанню конкретних життєвих ситуацій, моральному вихованню молоді. Засіб дає загальну характеристику основних теорій походження держави і права, розкриває поняття держави і права, розглядає основи галузей законодавства України [5]. Але з моменту виходу цього програмного продукту в законодавстві України відбулися значні зміни. Тому матеріал посібника є актуальним не в повному обсязі.

На 2010–2011 навчальний рік профільне міністерство рекомендує використовувати дистанційний курс (ДК) «Правознавство. 9–11 класи», який у 2006 році розроблено УПТО НТУУ «Київський політехнічний інститут». ППЗ призначений для засвоєння школярами теоретичного матеріалу в рамках дистанційного навчання, роботи на уроках правознавства в комп’ютерних класах і самостійного навчання учнів за межами школи [6]. У ДК не оговорюється система оновлення матеріалу. Але

в цілому використання ДК «Правознавство. 9–11 класи» – новий крок у використанні ІКТ під час опанування правознавства.

На економіко-правовому факультеті Донецького Національного університету підготовлений електронний навчально-методичний комплекс з курсу «Конституційне право України», до складу якого входить текстовий матеріал з предмету, нормативна база, що оновлюється, тестові завдання, глосарій [7, с. 29–30].

Центром інформаційних технологій Луганського Національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка розроблено електронний навчально-контролюючий посібник «Основи правознавства. Тестові завдання», який пропонує 810 тестових завдань за 27 темами курсу «Правознавство». «Конструктор тестів» надає можливості для використання тестових завдань на уроках різних типів і форм, враховуючи індивідуальні особливості учнів і рівень підготовки класу [8, с. 69–73; 9].

Елементом організації і проведення ЛПЗ виступають програмні продукти, що містять діючу НПБ – Експерт-юрист, Ліга-ЗАКОН юрист, Законодавство України тощо. Завдання вчителя – провести методичну обробку НПА і підготувати їх для роботи на уроці.

Організація роботи із зазначеними продуктами на ЛПЗ з комп'ютерним супроводом сприяє формуванню вмінь і навичок роботи з нормативно-правовою базою, веде до поглибленого засвоєння положень НПА, зростання правосвідомості учнів, розвитку інформаційної компетентності школярів. Але запропоновані ППЗ і бази даних реалізують в основному репродуктивно-контролюючу функцію, а для ЛПЗ необхідні також програмно-педагогічні засоби у формі електронних дидактичних комплектів, які б відкривали поле діяльності для творчої роботи учнів на занятті. Частково цю проблему нині вирішує робота на основі таблиць, схем, моделей тощо, які готуються до занять учителями й учнями. Проаналізуємо роботу з указаними матеріалами на ЛПЗ.

За змістом електронні схеми поділяємо на структурні, логічні та схеми-співвідношення. Структурні схеми використовуються для організації роботи з вивчення нового матеріалу, для акцентування уваги на ключових моментах теми, на складових елементах поняття, явища, процесу. Наприклад, під час роботи учнів з підручником над схемою «Види соціальної влади» у темі «Загальна характеристика держави та державної влади» школярі аналізують текст навчальної книги, структурують інформацію, визначають основні складові елементи соціальної влади.

Процес підготовки схеми сприяє розумінню учнями суті соціальної влади, її складових елементів. Використання графічного редактора створює умови для аналізу й дослідження кожного з елементів системи. У даному випадку цей підхід доречно застосовувати до розгляду особливостей державної влади як складового елементу соціальної влади (рис. 1).

Рис. 1. Слайд зі схемою для дослідження особливостей державної влади у темі «Загальна характеристика держави та державної влади»»

Особливість представлення навчального матеріалу на основі структурної схеми в електронному вигляді полягає в тому, що вона може надавати одночасно ієрархічну побудову об'єкту дослідження. Наприклад, під час аналізу системи органів виконавчої влади України у темі «Особливості організації державної влади і місцевого самоврядування в Україні» пропонуємо учням розробити схему побудови системи влади в державі, а пізніше ставимо завдання на ієрархічне відображення системи органів виконавчої влади України (рис. 2).

Рис. 2. Слайд зі схемою «Система органів влади в Україні» та ієрархічною побудовою системи органів виконавчої влади України до ЛПЗ за темою «Особливості організації державної влади та місцевого самоврядування в Україні»

Побудова запропонованих схем має суттєве значення для продуктивної роботи на занятті, формує навички структурування навчального матеріалу, сприяє наочному представленню питання, що розглядається.

Отже, робота зі структурною схемою на ЛПЗ з правознавства з комп'ютерним супроводом створює можливість горизонтального аналізу правових понять, явищ, процесів та їх ієрархічного представлення, що формує навички структурування навчального матеріалу, а використання складних схем, які одночасно включають горизонтальну, вертикальну структуру або представлення системи залежності підіймає продуктивність роботи на занятті. Самостійна робота учнів над підготовкою схеми, презентація її сприяє системному і свідомому засвоєнню матеріалу, розвиває інформаційну компетентність учнів.

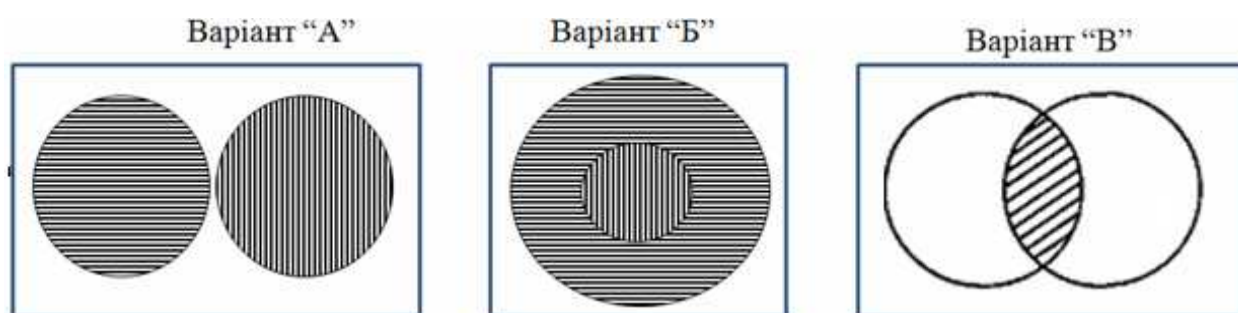
Використання логічних електронних схем на ЛПЗ з правознавства відкривають можливість акцентувати увагу на встановлений законодавством порядок правових дій у ході певного процесу. Так, у темі «Фінансове право України» під час розгляду бюджетного процесу учням пропонується на основі аналізу ст. 19 Бюджетного кодексу України і підручника виділити основні етапи бюджетного процесу, охарактеризувати зміст і особливості кожного з них, а результати роботи творчої групи представити класу [10]. Прикладом такої презентації може слугувати рис. 3. Запропоновані електронні логічні схеми доцільно застосовувати на ЛПЗ з правознавства під час вивчення законодавчого процесу, отримання громадянства України, реєстрації юридичної особи тощо.

Рис. 3. Слайд із логічною схемою аналізу бюджетного процесу до ЛПЗ за темою «Фінансове право України»

Організація роботи на ЛПЗ з використанням ІКТ зі схемами надає можливість розглянути процес у повному обсязі, виділити та проаналізувати встановлені законодавством стадії й етапи. Виконання завдання, підготовка та презентація результатів сприяє розвитку логічної та мовленнєвої компетентності учнів, вдосконалює навички та вміння роботи з презентаційними програмами.

На ЛПЗ з правознавства з використанням ІКТ доцільно організувати роботу виявлення співвідношень. Для цього пропонуємо учням розглянути зміст понять і схематично співвіднести їх. Розроблені учнями варіанти презентуються і пояснюються за допомогою слайдів. На рис. 4 пропонується можливі приклади співвідношень, які представляються учнями в процесі роботи.

Рис. 4. Варіанти співвідношень

Варіант «А» вказує, що між поняттями, що пропонуються, немає нічого спільного. Варіант «Б» наочно демонструє, що зміст одного поняття у повному обсязі включає зміст іншого. Варіант «В» дає можливість зрозуміти, що в запропонованих поняттях є спільна галузь, але поряд із цим існують області, які мають специфічні риси. У разі необхідності можуть бути застосовані й інші види графічного представлення співвідношення понять, правових явищ, процесів тощо. Під час роботи з варіантом співвідношення «В» виявляються спільні риси й особливості кожного з елементів за допомогою порівняльної таблиці або графічної схеми.

Зазначена діяльність – шлях до формування вмінь структурування тексту, його аналізу, розвитку логічної компетентності, удосконалення навичок роботи учнів із текстовими і графічними редакторами.

Важливим дидактичним складовим елементом ЛПЗ з правознавства з використанням ІКТ виступають таблиці, які використовуються для проведення систематизації, класифікації або аналізу навчального матеріалу. Вони акцентують увагу учнів на змістовно різнопланових, але структурно аналогічних елементах

конкретного питання теми. Таку таблицю доцільно розробити і заповнити учням під час аналізу державного ладу в розділі «Основи теорії держави», розгляді державного ладу України в темі «Конституційне право України», під час дослідження питання «Власність неповнолітніх» у темі «Право власності» тощо (рис. 5).

Вік підлітків	Порядок розпорядження власністю
До 14 років (малолітні)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Власністю розпоряджуються батьки, або особи, що їх замінюють. 2. Самостійно вчиняють дрібні побутові правочини. 3. Можуть мати особисті немайнові права автора. 4. Вкладами в банках розпоряджаються батьки або інші законні представники.
Від 14 до 18 років (неповнолітні)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мають усі права малолітніх. 2. Інші угоди з дозволу батьків або осіб, що їх замінюють. 3. Можуть самостійно розпоряджатися стипендією або заробітком. 4. Можуть бути членами чи засновниками суспільних і кооперативних організацій. 5. Банківський вклад: <ul style="list-style-type: none"> - якщо неповнолітній сам вніс, має право сам розпоряджатися; - якщо вклад внесений іншими особами, розпоряджається з дозволу батьків.

Рис. 5. Слайд із таблицею «Власність неповнолітніх» до ЛПЗ за темою «Право власності» для заповнення під час розгляду, наприклад, прав громадянина і людини в Україні. Для цього, працюючи над темою «Конституційні права, свободи та обов'язки», об'єднуємо учнів у малі творчі групи і ставимо завдання на підготовку таблиці з аналізом певної групи прав, що встановлені Конституцією України.

Використання таблиць на ЛПЗ для аналізу, наприклад, громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав дає можливість наочно представити структуру навчального матеріалу, а після введення відповідної колонки в таблицю, звернути увагу учнів на те, що Основний Закон гарантує і забезпечує права у всіх сферах суспільного життя не тільки громадянам України, а й кожній людині. Запропонований підхід вдосконалює навички аналізу тексту НПА і роботу з графічним редактором (рис. 6).

Конституція України	Економічні права та свободи	На кого поширюється
Ст. 41	<p>Право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.</p> <p>Право користування об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.</p>	<p>На кожного</p> <p>На громадян України</p>
Ст. 42	Право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.	На кожного
Ст. 43	<p>Право на працю включає можливість заробляти собі на життя працею, яку вільно обирає або на яку вільно погоджується.</p> <p>Створення державою умов для повного здійснення права на працю, гарантія рівних можливостей у виборі професії, реалізація підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.</p> <p>Право на належні, безпечні та здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.</p> <p>Гарантія захисту від незаконного звільнення.</p>	<p>На кожного</p> <p>На громадян України</p> <p>На кожного</p> <p>На громадян України</p>
Ст. 44	Право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.	На кожного хто працює

Рис. 6. Слайд із таблицею «Економічні права та свободи» до ЛПЗ за темою «Конституційні права, свободи та обов'язки»

ІКТ надають можливість включати до таблиць схеми різних видів. Так, на ЛПЗ під час аналізу державного устрою України кожний елемент таблиці презентується учнями у схематичній формі (рис. 7).

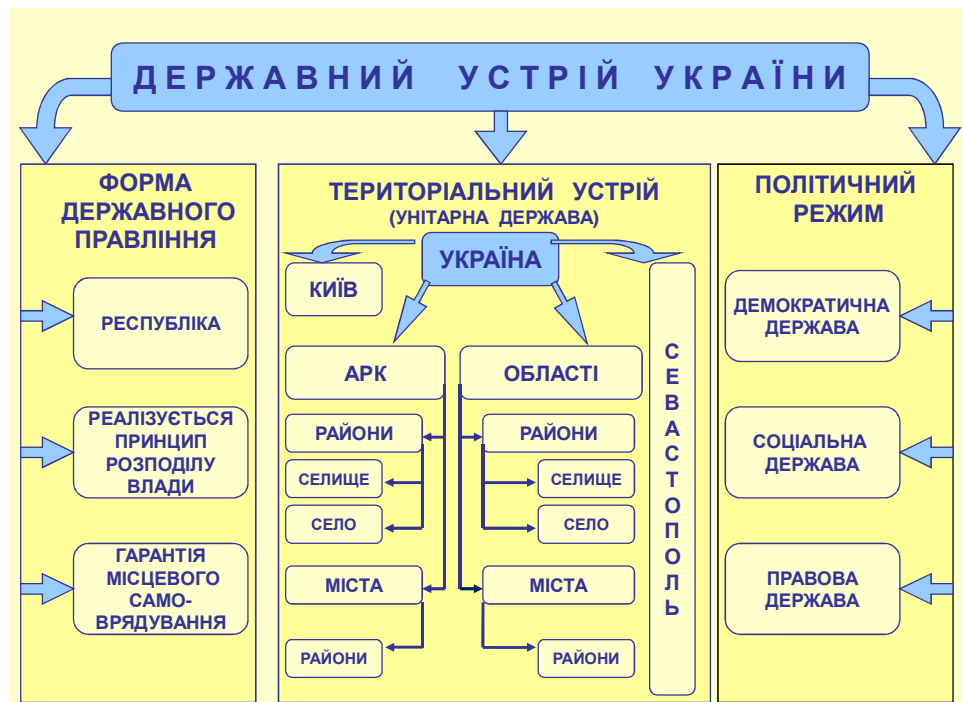

Рис. 8. Слайд із таблицею «Державний устрій України» з включеними структурними схемами

Як правило, на занятті графічні схеми переростають у графічно-схематичні й візуально-графічні моделі представлення правової інформації, що відповідає особливостям психологічного сприйняття оточуючого світу людиною взагалі, а підлітками цього віку особливо. Графічно-схематичні моделі учні будують на занятті під час роботи, наприклад, із системою права, системою законодавства, моделлю народного депутата, Президента України тощо.

Так, під час розгляду теми «Загальні засади організації державної влади в Україні» об'єднуємо учнів у малі групи і ставимо завдання: «На підставі Конституції України, ст. 76 і можливостей Microsoft Office побудуйте графічно-схематичну модель народного депутата України». Результат роботи однієї з малих груп представлено на рис. 8.

Рис. 8. Слайд із графічно-схематичною моделлю народного депутата України, яка підготовлена на ЛПЗ за темою «Загальні засади організації державної влади в Україні»

Створення візуально-графічної моделі вимагає відбору і представленням значного за обсягом електронного архіву, який складається з фотографій і малюнків для побудови об'єкта. Важливу роль в організації роботи над підготовкою моделі відіграє Інтернет.

Візуальні моделі доцільно будувати на заняттях за темами: «Правопорушення та юридична відповідальність», «Адміністративне право», «Екологічне право» тощо. Наприклад, розглядаючи види використання природних ресурсів, ставимо малим групам завдання: користуючись підручником і можливостями Інтернету побудувати модель спеціального природокористування (рис. 9).

Рис. 9. Слайд із моделлю спеціального користування на ЛПЗ за темою «Екологічне право»

За допомогою ІКТ на ЛПЗ з правознавства організуємо поетапну роботу з вирішення правових задач. Так, наприклад, на заняттях, де розглядаються питання адміністративного і кримінального права використовується таблиця з алгоритмом вирішення правової ситуації. До теми «Кримінальне право» за допомогою слайду представляємо задачу: «І. Горюнов (21 р.) та О. Ващилін (19 р.) уночі проникли в магазин ТОВ «Ірис», зв'язали сторожа і викрали цінностей на суму 18 тисяч гривень. Проведіть аналіз ситуації». Для розв'язання задачі на занятті слайд пропонує план-таблицю аналізу діяння. Цей вид роботи організується, як правило, у малих групах. Результати роботи обговорюються усно, представляються в друкованому варіанті, може бути організована взаємна перевірка між малими групами, доцільна також публічна презентація результатів роботи на основі мультимедійного комплексу тощо (рис. 10).

На заняттях, де розглядаються юридичні ситуації з інших галузей права, використовується план-таблиця з алгоритмом вирішення ситуації, яка пропонується О. І. Пометун та Т. О. Ремех [12, с. 180].

ПЛАН - ТАБЛИЦЯ ДО ТЕМИ „КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО”	
Критерії аналізу	Зміст критеріїв у наведеній ситуації
НПБ, що регулює ситуацію	Кримінальний кодекс України
Юридичні факти, їхні визначення та ознаки	Правопорушення у формі неправомірного діяння, що виступає як злочин . Злочин – передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне діяння, вчинене суб'єктом злочину. Ознаки злочину є: суспільна небезпечність; протиправність; винність, карність
Об'єкт – цінності, які взяті під охорону нормами кримінального права і на які посягнув порушник	Загальний: суспільні відносини, захищені кримінальними законами. Родовий: власність. Безпосередній: право володіння, розпорядження та користування. Предмет: цінності на суму 18 тис гривень
Об'єктивна сторона – зовнішній прояв протиправної поведінки, яка завжди є діянням	Пограбування , як відкрите заволодіння майном, скоєне групою осіб за попередньою змовою. Факультативні ознаки: час – уночі, місце – магазин ТОВ "Ірис"
Суб'єкт – фізична осудна особа, що досягла 16 (14) років	І.Горюнов (21 р.) та О.Вацилін (19 р.)
Суб'єктивна сторона – внутрішнє психічне ставлення правопорушника до свого протиправного діяння та його суспільно небезпечних наслідків. Може бути виражене у вигляді умислу й необережності	Винне діяння, яке скоєне умисно, оскільки особи, що його скоїли, усвідомлювали протиправний характер свого діяння, передбачали його суспільно небажані наслідки та бажали або свідомо допускали їхнє настання. А оскільки особи, що вчинили діяння, бажали настання цих наслідків, то це прямий умисел.
Висновок	Дії І.Горюнова та О. Вациліна являють собою пограбування, вчинене за попередньою змовою групою осіб

Рис.10. Завершальний слайд у проведенні аналізу правової ситуації на ЛПЗ за темою „Кримінальне право”

Використання ІКТ для розгляду і розв'язання юридичних задач акцентує увагу учнів на юридично значущих моментах ситуації, якісна наочність застосовується для засвоєння учнями принципових підходів до організації роботи над проблемою. Формування навичок і вмінь аналізу й вирішення правових ситуацій і є одним із стратегічних завдань правознавчих курсів на ЛПЗ.

Наявність в архіві вчителя набору задач з певної теми, які висвітлюють різні її аспекти, дає можливість організувати на ЛПЗ узагальнення, осмислення або систематизацію вивченої теми на основі ІКТ, формує навички роботи з НПА та сприяє вдосконаленню інформаційної компетентності школярів.

Важливою складовою ЛПЗ з використанням ІКТ є презентації за допомогою яких, як правило, представляються результати діяльності над проблемою. Інтернет-технології дозволяють зберегти презентацію як web-сторінку або web-архів,

розмістити її на сайті або форумі для загального ознайомлення й обговорення. Організація роботи над презентацією малої групи сприяє ефективній реалізації технології навчання у співпраці, дозволяє залучити до роботи над проблемою кожного учня. За допомогою презентації зручно пропонувати якісні малюнки, різноманітні плакати, фотодокументи, транспаранти, банери, які стають об'єктом дослідження й аналізу на ЛПЗ. Фактором формування аксіологічної компетентності учнів виступають карикатури, шлях до широкого застосування яких також надають презентації.

Отже, підготовка і застосування презентацій на ЛПЗ з правознавства підвищує якість, ефективність та продуктивність засвоєння навчального матеріалу, сприяє формуванню предметних компетентностей учнів.

Важливе значення для роботи на ЛПЗ з правознавства має відео і фото матеріал. Запропоновані елементи використовуються у формі фотографій, фотокопій документів, бланків, уривків із художніх, документальних, анімаційних фільмів тощо. Широке впровадження відеокамер і відносна простота їхньої експлуатації створюють можливість підготувати на ЛПЗ аматорський відеофільм. Значним пластом дидактичних матеріалів для організації творчої роботи стають публіцистичні телевізійні передачі.

Отже, відео- і фотодокументи на ЛПЗ з правознавства виступають якісним матеріалом для унаочнення ситуації, задачі, проблеми створюють додаткові можливості для організації їхнього аналізу і вирішення.

Ребуси і кросворди стають на ЛПЗ цікавим елементом не тільки актуалізації і мотивації роботи, але й виступають важливим елементом на етапі узагальнення, систематизації та перевірки знань. За їхньою допомогою на ЛПЗ із комп'ютерним супроводом організується ефективна й різноманітна за формою і змістом робота з понятійним апаратом, яка зацікавлює й активізує навчальну діяльність учнів.

Складовим елементом ЛПЗ із правознавства виступає Інтернет. Використання цього могутнього засобу комунікації на занятті пояснюється необхідністю роботи з НПА, які швидко змінюються, мережа відкриває кожному учневі доступ до участі в off-line або on-line конференціях на правову тематику, до правових олімпіад, до правових сайтів тощо.

Висновок. Отже, аналіз розроблених ППЗ, баз даних та методики використання матеріалів у формі презентацій, схем, таблиць, моделей, проведення порівняння та співвідношення понять і явищ, організація роботи на ЛПЗ з правознавства за допомогою кросвордів, ребусів, фото-, відео матеріалів, малюнків та багатофункціональних можливостей Інтернету дозволяє зробити висновок, що запропоновані засоби й методичні прийоми надають високоякісну наочність і доступ до нових джерел інформації на ЛПЗ з правознавства, піднімають на новий рівень організацію індивідуальної і кооперативної роботи з формування навичок роботи з НПБ, вирішенню юридичних задач і ситуацій, контролю засвоєння навчального матеріалу, ведуть до зростання правосвідомості учнів, розвитку вмінь структурування інформації і свідомого її засвоєння. Робота з вказаними матеріалами вдосконалює навички роботи учнів із текстовими і графічними редакторами. Отже, використання ІКТ на ЛПЗ із правознавства розвиває логічну, мовленнєву, аксіологічну та практичну компетентності учнів, сприяє активному залученню громадян України у світовий інформаційний простір, відкриває доступ до сучасних досягнень цивілізації.

Перспективи подальших розвідок. Для розгортання системи роботи з ІКТ на уроках правознавства і гуманітарних предметів взагалі нині потрібні не тільки якісні ППЗ й електронні дидактичні матеріали, нагальна необхідність постає у розробці спеціального курсу для педагогічних вузів і системи післядипломної освіти, у рамках якого будуть вирішуватись питання особливостей роботи з ІКТ на уроках вказаного циклу.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України № 925 від 30.09.2010 р. «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/12323.html>.
2. *Баханов К. О.* Лабораторно-практичні роботи з історії в середній школі / К. О. Бабанов // Український історичний журнал. – 1991. – № 4. – С. 86–93.
3. *Жалдак М. І.* Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання математики / М. І. Жалдак // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Вип. 7. – 2003. – С. 3–12.

4. Бібліотека баз даних і знань у галузі держави і права. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: video RAM ; CD-ROM 4xSpeed ; Windows 98, 2000, XP. – Назва з контейнера.
5. Правознавство [Електронний ресурс] / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. П. Капелюшний [та ін.]; за ред. В. Г. Гончаренка. – К. : УПЦ, 2002. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Системні вимоги: CD-ROM; Win-9x, ME, 2000, XP; SVGA 800x600 (4Mb); video Card. – Назва з титул. екрана.
6. Правознавство, 9–11 клас [Електронний ресурс]. Версія 1.0. Дистанційний курс /Розробл. на замовлення Інституту інноваційних технологій і МОН України. – К. : КПІ, 2006. – 1 електрон. опт. диск.
7. *Волков В. Д.* Розвиток освітніх комп'ютерних технологій на економіко-правовому факультеті Донецького національного університету / В. Д. Волков, І. Л. Власенко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2005. – № 2. – С. 29–30.
8. *Нетьюсов С. І.* Електронний навчально-контролюючий посібник «Основи правознавства. Тестові завдання» / С. І. Нетьюсов, О. С. Меняйленко, В. М. Розсоха // Освіта Донбасу. – 2007. – № 2 (121). – С. 69–73.
9. *Нетьюсов С. І.* Основи правознавства. Тестові завдання [Електронний ресурс]: навчально-контролюючий посібник / С. І. Нетьюсов, О. С. Меняйленко, В. М. Розсоха. – Луганськ : Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); кольор.; 12 см. – Систем. вимоги: 64 Ram; CD-ROM; Win-9x, ME, 2000, XP; SVGA 800x600 (4Mb); video Card. – Назва з екрана.
10. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2010, № 50–51.
11. *Пометун О. І.* Правознавство. Практичний курс : підручник для 9 кл. / О. І. Пометун, Т. О. Ремех. – К. : Літера ЛТД, 2009. – 192 с.

**МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-
КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ЛАБОРАТОРНО-
ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ ПО ПРАВОВЕДЕНИЮ**

Нетёсов Сергей Иванович, кандидат педагогических наук, заведующий кафедрой гуманитарных и фундаментальных дисциплин Луганского института труда и социальных технологий, Луганск, e-mail: netyosov@mail.ru

Аннотация

Актуальность статьи определяется необходимостью разработки методики использования ИКТ на предметах гуманитарного цикла в условиях становления информационного общества. Цель – осуществить анализ анонсированных в Украине программно-педагогических средств (ППС) по правоведению и рассмотреть методические подходы к работе со схемами, таблицами, презентациями, моделями и др. на лабораторно-практических занятиях (ЛПЗ) с использованием ИКТ. Доказано, что системное использование ППС и авторских методических разработок поднимает на новый уровень самостоятельную работу подростков, индивидуальное и кооперативное обучение, умение структурировать учебный материала, решать юридические задачи, развивает навыки работы учащихся с текстовыми и графическими редакторами, способствует сознательному усвоению знаний школьниками. Использование указанных материалов – важный фактор влияния на формирование компетентностей учащихся, становления правосознания как составляющей мировоззрения личности.

Ключевые слова: программно-педагогическое средство, лабораторно-практическое занятие, схема, таблица, презентация, графически-схематическая модель, визуально-схематическая модель, компетентность.

**METHODS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES
USING AT LABORATORY AND PRACTICAL LESSONS OF SCIENCE OF LAW**
Sergey I. Netyosov, PhD (pedagogical sciences), Lugansk Institute of Labour Social Technologies, manager of the Department of humanitarian and fundamental subjects, Lugansk, e-mail:netyosov@mail.ru

Resume

Relevance of the article is determined by the need to develop methods of using ICT in humanities subjects in the information society. The purpose is to analyse the results of programmatic and pedagogical means (PPM) on science of Law which are announced in Ukraine and consider methodological approaches to work with diagrams, spreadsheets, presentations, models and other laboratory-practical classes (LPC) with the use of ICT. It is proved that the systematic use of PPT and author's teaching materials raises the level of self-dependent work of adolescents, individual and cooperative learning, the ability to structure the learning material, it solves legal problems, and develops skills of students'

work with text and graphics editors, it contributes to the conscious mastering of knowledge by students. Using of the mentioned materials is an important factor of influence on the formation of competencies of students, establishment of sense of justice as a component of the worldview of the personality.

Keywords: programmatic and pedagogical means, pedagogical tool, laboratory and practical exercises, diagrams, tables, presentation, graphic, schematic model of visual schematic model, competence.

Матеріал надійшов до редакції 06.10.2011 р.